

EMLÉKEZET ÉS FELELŐSSÉG

Csanády János: Hátamon a történelem

Lét és sors, idő és folytonosság, táj és élmény fogalmazódik meg a költő tizedik kötetében. Ezt a személyességet a szorongás, a magány, a fenyegetettség érzésvilágával hozza közelünkbe. Ars poetica-szerű vallomásai erős elhivatottsággal szólnak a társadalmi cselekvéssürgetésről, a történelmi változások „menekülő rabszolgá”-iról. A könyv második ciklusát megvizsgálva, ezt a költői lelkiállapotot prózai pillanatképek sugalmazzák. A szerkesztés fokozatosságából kiderül, hogy minél messzebb sodródik a gyermekkortól, annál erőteljesebb lesz megindultsága a múlt felé. A *Pályám emlékezete, avagy: pofon a halottnak* című lírai elbeszélésben – ez zárja a második fejezetet, s egyben a kötetet is – jut el a legmélyebb nosztalgiáig: „*Ártatlan koromban kezdtem verset írni, innen jött az a szavazat, amely mindig helyrebillentette mérlegemet, bármilyen nemtelen eszközökkel is igyekeztek eltaposni, félrelökni az útból, amikor még nem tudtam, szegény vagyok, bilincsbe verve táncolhatok csak, és mások gazdálkodnak becsületemmel*”. Kegyetlenség, s a történetfilozófia hitelessége teszi edzetté ezeket a sorokat. Versei közül a *Szóbeszéd, Hátamon a történelem, Az én Vereckém, Lássatok feleim, A vágató lovak, Lázadó zsoltárt Isten ellen* és a *Földből kimeredő* tartozik ebbe a vonulatba. Korábbi költeményeit nézve pedig: *Őszi dal, Adj tüzes italt ... (Fölyzúdul a táj, 1958)*; *Kár volna korán halni meg, Régi rapszódia, Forradalom*

után (Hegyélen, 1962); Váltott lovakon, Igaz bütlenség, Alkudozók (Új törvény, 1964); A szerelem, Kőszáldal, A teljesség, Vers egy álmról, Az oroszlán halála (Európai ősz, 1966); Jób, Az őszember-magány, Prológus (Sziklakút, 1975); Vérral kevert hó, A közlegény álma (Néma kórus, 1979) rokoníthatók az említett alkotói interferencia szempontjából.

Az új kötet – Csanády János eddigi költészetét vizsgálva – a *Néma kórus*hoz áll legközelebb. Egyesenes folytatása az ott felrajzolt szomblokkoknak. „*Tűl a szürke betonblokkokon, la messzeségben zöld a táj, / mert a házak méhkaptársejtjében / úgy erőlködik a szem, hogy / szinte fáj*” – kezdi *Bennem is...* című versét az előző könyvben, s most: „*Az érthetetlen városokba / vágytam a szűkös anyföldről, / lelke hatalmát vittem volna, / mint fényt lefölközött felbőkről*” (*Az én Vereckém*). Olyannyira hasonlók ezek a részletek, hogy egy-egy mozzanatokban fel is cserélhetők. Számptalan párosítást tudnánk fölmutatni a két verseskötetből, ami egyértelműen azt bizonyítja, hogy igen erőteljessé vált a költő múltbafordulása. A meditatív hajlam, a megidézés kényszere szinte meghatározó lett művészetében. Ebben ott érezzük azt a fanyar ízt is, ami sok esetben az „ötven fele” józan felismeréseinek következménye: „*Bibeldödni magammal, s a szavakkal / sorsom csomózta Gordius-kötés*”; „*Be vagyok zárva, azt hiszem / vérkörömbé és ki nem sza-*

badit / a szavak mesés griffmadara sem". A tudatosodás időszaka ez. A gyermekkor megváltoztathatatlan-ságának fekete démona, leíró szorongása. Felfokozott éntudatát, látomáseltű erejét prózai sorokban hitelesíti. Mitikus menedékként jelöli meg a falu képét, s mellette az inasévek kedélyeit. Hűségfogadalma – ami korábbi köteteiben is szembe-tűnő volt – most természetrajongás-sal, az értékösszefüggések filozofi-kus szemléletével ötvöződik. A mun-kásélet motívumai most is jelen vannak, de vesztettek meghatározó szerepükből. A hangsúly az emléke-zésre tolódik át – a gyermekkor tisztaságának, idillikusan őszinte vi-lágának fájdalomával. Megrázó ké-ppek, visszatekintő közvetlenség vál-toztatják egymást Csanády kötetében. Lírai egyensúlyról árulkodó, oszti-nátószerűen ismétlődő motívumokra építi verseit és elbeszéléseit, ami érzéses belső ritmust ad az egyes írásoknak.

Lajoskomárom – nagyanyja és nagybátyja feledhetetlen emlékeivel – meghatározóvá vált alkotásaiban. Sokszor kimondatlanul is ott lüktet hasonlataiban, metafóráiban. Tetten-érhető mindez a későbbi történések anapsztikus hangsúlyozásában, drá-mai szaggatottságában is.

Eleven képekkel fogalmazza meg a fizikai munkások közvetlen vilá-gát, benne önmagát. Gyakran elő-forduló neologizmusai – *napszentü-let, lángkorona, polyvaszag, beton-kalicka, sisakrostély, autó-állat, láng-buborék, acéltérdek, világprés* – elemi erővel jelenítik meg azokat az évcetket, amelyek a gépek szelidségét, *olajkoszos* reményét adják a költő-nek. Büszkén vállalja ezeket a for-dulatokat, s megtartó erőként szó-lítja verseiben, prózai írásaiban.

Korábbi köteteiben is kitapint-hatjuk a munkáséletet, amelyet fia-tal korában maga is élt; a *Háta-mon a történelem* lapjain szintén több vers és néhány rövid próza vall erről a korról. „*Körüül várak a hegy-tetők / kúpján, lovag-romok, / még mindig ébren figyelők; / Somlyó, Salgó, Somos*” – tekint szét *Tavaszz Salgó felett* című versében, majd féltéssel, aggodással telnek meg a sorok: „*a motor lelkét Salgótarján-ban ismertük meg*”, „*vas-mágusok, kezünk alatt újra lélegzeni kezdett az Egész, és ment ez véghetetlenül, aranyos nappalok, komorló éjszakák során, amikor felbök, felbök fedték be a nagy völgyteknőt, akárba a Szaturnusz porgyűrűi, s a város alig lélegzett alattunk, mint bányász for-ró, föld alatti, szűk járataiban*”; „*Nógrád, Kazár, Karancs, Salgó, Istenmezeje, Nagylóc, Ludányhalászi, Endrefalva, s a többiek; áldás vol-tak a mi munkánkon*”; „*Ma is itt énekel bennem az anyag, s az ember mindenttudása, a kozmikus tapaszta-lat, amely belénk ivódott, vas-má-gusokba*” (*Vas-mágusok*). A salgó-tarjáni éveket idézi a *Pályám emlé-kezete, avagy: pofon a halottnak* is, de itt már keverednek az érzések, emlékképek az apa iránti mélységes tisztelettel-félelemmel, a Zsiga báty-ja és Simon Erzsébet nagyanyja alakjával, a háború borzalmaival és költői eszmélkedésével.

Hátamon a történelem – mondja ki felelősségének, az emberi cselek-vés sürgetésének hangsúlyozásával legfőbb életérzését. Védetté nyilvánítja a gyermekort, amely – szin-te – az egyetlen menedéket jelenti számára. Nem túlzás, ha azt állít-juk: a kor történetfilozófiai, borzal-makkal teli képét rajzolja meg leg-újabb könyvében. (Szépirodalmi)

MADÁR JÁNOS